

Konu: Ruhsal İnsan

Yazı: 13

En Alt Benlik Katı

Doç. Dr. Haluk Berkmen

En eski dönemlerden bu yana düşünürlerin üzerinde durup yanıt aradıkları temel sorulardan biri: "Gerçek nedir?", sorusudur. 'Gerçek' dediğimiz yapı duyu organlarımızla algıladığımız fizik dünya mıdır? Yoksa önce düşünüp, sonra mı gerçeği algılıyoruz? Fransız düşünür René Descartes (1596-1650) "düşünüyorum öyleyse varım" demiştir. Gerçeği düşünceden kaynaklandırmıştır.

Bu bakış açısı büyük çapta doğrudur. Aslında dış dünya hem vardır hem yoktur. 'Vardır' çünkü duyu organlarımıza ulaşan birtakım dış dalgalar söz konusudur. 'Yoktur' çünkü dış dünya bir betimlemeden ibarettir. Bu betimleme aile, çevre ve okul tarafından en küçük yaştan itibaren çocuğa aşılır. Bir süre sonra çocuk, kendisine öğretilen ortak dünya görüşünün kendi benliğinden bağımsız bir gerçeklik olduğuna inanır ve bu inancını çevresiyle paylaşarak pekiştirir ve perçinler.

Küçük çocukların araba gördüklerinde "bak anne araba", uçak gördüklerinde "bak anne uçak" demeleri birlikte oldukları annelerine arabayı veya uçağı göstermek için olmayıp "benim gördüğüm bu nesneyi sen de görüp onaylıyor musun?" tarzında bir onay beklentisinden ibarettir. Bu tür onaylar çoğaldıkça çocuk, kendine ait olmayan bağımsız nesnelere varlığına inanarak dış dünyayı kurgular. Kendine ait olmayan bir gerçek içinde yaşayan insan, bir yandan bedeninin isteklerine boyun eğerken, diğer yandan sosyal baskılardan kurtulamaz. Davranış tarzı, kararları ve tercihleri bedeninin içgüdüleri ile çevrenin "dışgüdüleri" arasında bocalar durur. Bu durumda bulunan insan kendini ne tanıyabilir ne de gerçeği doğru ve hatasız tanımlayabilir. "Ben" dediği, yapay ve başkaları tarafından şekillenmiş bir kavram olmaktan öteye geçemez.

Benliğin en alt katında yaşayan insan, beyni yıkanmış bir varlık, düşünmeyi gereksiz hatta zararlı gören bir kişidir. Çevresinde kendi gibi düşünenler bulunur ve hepsi de aynı görüşü ve inancı paylaştıklarından, birbirlerinin dünya görüşlerine, gerçeklik kavrayışlarına destek olurlar. Böylece dış dünya ortak bir betimlemenin sonucunda paylaşılan bir gerçekliğe dönüşür. Birinci benlik katı denebilecek bu benlik yapısına "**Nefs-i Emmare**" (emir altında olan) benlik adı verilmiştir.

Nefs-i Emmare emreden, emir-komuta altında yaşayan benlik katı veya yapısı demektir. Toplumda insanlar daha küçük yaştan itibaren emir-komuta sistemine alıştırlırlar. Onlara nelerin iyi nelerin kötü, nelerin faydalı nelerin zararlı olduğu öğretilir. Daha sonra, yetişkin olduklarında emir vermeye başlarlar. Ailede kimi anne-baba iyilikle, nasihatle, örnekle yapar. Kimi de azarlayarak, sertlikle hatta şiddetle yapar. Ama sonuçta çocuk bir şekilde emir altına alınır ve belirli birtakım varsayımlarla, ön kabullerle, ilkelerle donatılır. Bu duruma getirilmiş insan için gerçek dışıdır. Kendi iç gerçekliği bastırılmış, dış dünyanın gerçekliği öne çıkarılmıştır. Dış dünyanın gerçekliği ise maddi, elle tutulup gözle görülen, nesnel bir gerçeklik olduğu kabul edilir. Böylesi bir nesnel bakış altında manevi değerler bile maddeleştirilmiş durumdadırlar.

Birinci benlik katı olan Nefs-i Emmare katında yaşayan insanların fazla eğitimli ve düşünebilen insanlar olmaları istenmez. Yöneticiler onların adına düşünmekte ve gerekli kararları almaktadırlar. Aile ve çevre tarafından küçük yaşta beyni yıkanan insanlar için yöneticiler babanın yerine geçmiş durumdadırlar. Tanrı da onlar için bir baba figüründen başka bir şey değildir.

İngilizler Tanrılarına "Lord", yani toprak ağası, feodal prens adını verirler. Lord, hem insanlara hem de maddi varlıklara sahip olan, onlara emreden ve istediği şekilde yöneten, tasarrufta bulunan kişidir. İnsanlar onunla doğrudan temasta bulunamazlar. Daima etraflarında Lord'u koruyan muhafızları, askerleri ve danışmanları bulunur. Aynı durum, ruhban sınıfı oluşturmuş olan çeşitli din ve mezheplerde geçerlidir. İnsan ile Tanrı arasında aracı din adamları vardır ve insanlar bu aracı kişilere gidip danışır, günah çıkarırlar ve onların nasihatlerini dinlerler. Bu dini hiyerarşik yaklaşımı ortaçağın feodal sosyal yapısında, hatta günümüzün devlet teşkilatında dahi görebilmekteyiz.

İslam görüşünde Allah insana benzetilemez, resmi çizilemez ve aracıya ihtiyacı yoktur. Bu bakımdan İslam'da din adamları Allah ile insanlar arasında birer aracı, mesaj getirip götüren üstün bir varlık durumunda değildirler. Her insan kendi düşünce yapısı içinde ve kendi yeteneği çerçevesinde manevi kâtlara ulaşabilir.

İnsan olmayı İslam değerleri ile birleştirmeyi en iyi ve güzel şekilde başarmış olan Anadolu bilgeleri düşünce ve görüşlerini şiirlerle aktarmışlar, derin nasihatlerde bulunmuşlardır. Bir Anadolu bilgesi olan **Niyazi Mısri**'nin (1618-1693) bu konu ile ilgili şiirinden bir bölüm aktarayım:

**İster isen bulasın cânânı sen,
Gayre bakma sende iste sende bul.**

**Kendi mir'atında gözle anı sen,
Gayre bakma sende iste sende bul.**

**Her sıfat kim sende var izle anı,
Gör ne sırdan feyz alır gözle anı.**

Erişince zâtına özle anı,

Gayre bakma senden iste sende bul.

**İki âlemde ne var hep sendedir,
Gayre bakma sende iste sende bul.**

Bu şiirinde Niyazi Mısri "cânân" sözü ile Allah'ı bir sevgili olarak tanımlıyor. Allah onun için cezalandırıcı ve emredici bir baba değil, sevgi ve şefkat dolu bir sevgilidir. O sevgiliyi bulmak istersen dışa bakma kendi içine bak, diyor. Mir'at, ayna demektir. "Kendi mir'atında gözle anı sen" mısraında "kendi aynana bakarak kendini ve dolayısıyla O'nu gözle" diyerek, başkasının emir-komutasına girme, başkasının gözüyle bakma, demek istiyor. Allahın sıfatları olan 99 **Esma-ül Hüсна** (güzel isimler) sende var, onları izlersen ilerler ve gelişirsin, mesajını veriyor. Bu mesajda, kendi özün olan enerjiye, "**zâtına**" erişmek istersen kendi özüne bak ki, hem fiziği hem de metafiziği orda bulacaksın, görüşü bulunuyor.

Bu bakış açısı **Vahdet-İ Vücûd** görüşü ile örtüşüyor. Çünkü insan ile Tanrı bütünlüğünden ve birliğinden söz ediliyor. Ayrıca Niyazi Mısri "iki âlem" demekle bu dünya gerçekliğinin dışında bulunan fakat erişilmesi ve algılanması mümkün olan bir farklı gerçeklik boyutundan söz ediyor. Bu anlayış, bir önceki yazımda sözünü ettiğim "birinci dikkat" ve "ikinci dikkat" düzeyleri ile de uyuyor. Bu anlayışta, yükselen insanın bencillikten ve kendini önemsemekten uzaklaşıp, tümel enerji alanından bilgi getirmesi de gizlice ifade ediliyor. İnsanın ruhunu geliştirmesi gerektiği ve kendi içine bakarak hakikat bilgisine ulaşabileceği aktarılıyor.

İşte, bir diğer Anadolu bilgisi olan **Yunus Emre** (1240-1321) bakın ne diyor:

**Ben burda seyreder iken, acep sırra erdim âhi
Bir siz dahi görün, dostu bende gördüm âhi.**

**Bende baktım bende gördüm, benim ile ben olanı
Suretime can verenin, kim idüğün bildim âhi.**

**Ben isteyüp buldum onu, ol ben isem ya ben hani?
Seçemezem ondan beni, bir kez ol oldum âhi.**

**Maşuk benimledir bile, ayrı değil kıldan kıla
Irak sefer benden kala, dostu burda buldum âhi.**

**Mansur idim ol zamanda, onunçün geldim buraya
Yak külümü savur göğe, ben Enel-Hakk oldum âhi.**

**Ne ôda yanam dağılam, ne dâra çıkam boğulam
İşim bitince yürüyem, teferrüçe geldim âhi.**

Yunus kim öldürür seni, veren alır yine cânı

Bu canlara h kmedeni, kim idiđ n bildim  hi.

Őiirde sözü geçen  hi o dönemde Anadolu'da yaşayan sanat, zanaat ve ticaret erbabıdır.  hilik meslek loncaları halinde yapılaŐarak halkın birçok alanlarda yetiŐmesini sađlamıŐ, ahlaklı çalıŐma yaŐamını ve iyi insan olmanın yollarını öđretmiŐ bir örgütlenmedir. Günümüzün esnaf odalarına benzer bir iŐlevi olan  hilik iyi  hlakın, doğruluğun, kardeŐliđin, yardımseverliğin kısacası bütün güzel meziyetlerin birleŐtiđi bir **sosyo-ekonomik** düzendir. Yunus Emre'nin bir  hi kiŐiye seslenmesinin nedeni, kendisini anlayabilecek bilgi ve varlık düzeyine eriŐmiŐ olduğunu bildiği içindir.